

Cover van Walschaps prozadebuut *Waldo* (1928). [ADVN, VB12640]

“En dan is er nog zoveel dat ge aan niemand kunt vertellen”.

FILIP DE CEUSTER

“Een boek van Gerard Walschap is steeds een bewijs van zijn niet geringe literaire bedrijvigheid. Er is op dit ogenblik in Vlaanderen niet één auteur die er zoo goed voor staat als hij: hij werkt hard – en hij wordt aangevallen.” Met deze stekelige zinnen opent Maurice Gilliams zijn beruchte recensie van *Celibaat* (1934) in *Contact*, het bibliografische tijdschrift van De Nederlandsche Boekhandel. De schrijver van *Elias of het gevecht met de nachtegalen* mag dan wel spreken van “vulgair amateurswerk” met een stuitend gebrek aan “artistieke en innerlijke structuur”, het neemt niet weg dat zijn stadsgenoot Gerard Walschap vanaf zijn prozadebuut met *Waldo* (1928) tot zijn overlijden op 25 oktober 1989 als eminente romanschrijver en criticus het intellectuele en artistieke leven in Vlaanderen heeft gekleurd. Met de steun van het Vlaams Fonds voor de Letteren zijn Walschaps omvangrijke literaire bedrijvigheid en grillige levenswandel nu gedocumenteerd in een langverwachte biografie, een turf van 750 dichtbedrukte bladzijden waaraan literair criticus Jos Borré, zo lezen we in de flaptekst, “meer dan zes jaar” heeft gewerkt.¹

Borré, van wie in 1990 al de Walschapmonografie *Rebel & Missionaris* verscheen, traceert in elf chronologisch geordende hoofdstukken de persoonlijke ontwikkeling van de zelfverklaarde volksschrijver die de katholieke Vlaamse roman naar Europees niveau wilde tillen. De proloog (pp. 12-16) die daaraan voorafgaat, zet meteen een hardnekkig misverstand recht: in tegenstelling tot wat hij zelf zijn leven lang had beweerd, gooide Walschap in 1921 niet geheel uit eigen beweging zijn kap over de haag van de orde van Missionarissen van het Heilig Hart van Jezus in Heverlee. Aan het licht gekomen onzedelijkheden met een Spaanse confrater noopten het wonderkind uit Londerzeel – dat er toen nog van droomde om missionaris te worden – ertoe zich door de congregatie uit zijn eeuwige geloften te laten ontslaan. Jan Hammenecker, de kapelaan van Londerzeel Sint-Jozef en Walschaps ‘geestelijke’ vader, wist het drama sereen op te vangen, maar Walschaps echte vader Florent trof deze vernederende *dimissio* “gelijk een schot in volle borst”. (p. 86)

1. J. Borré, *Gerard Walschap. Een biografie*, Antwerpen, 2013.

Borrés slimme zet om de vroege en dus doorgaans moeilijk achterhaalbare jaren te beschrijven aan de hand van Walschaps *Autobiografie van mijn vader* (1989) werkt verfrissend. In dit gefictionaliseerde portret van 'Florang' – door dochter Carla Walschap in 1988 aangetroffen in het archief van haar vader – voert de auteur en criticus van *Hooger Leven* zichzelf op als een tegendraadse zoon die het idee van vanzelfsprekend gezag hekelt. Dit zet meteen de toon voor de rest van Borrés verhaal: *“de rode draad in zijn leven en optreden is opstand tegen gezag waarvan de fundamente zijn verbrokkeld en dat niettemin weigert zichzelf ter discussie te stellen”*. (p. 28)

De hoofdstukken die volgen, overspannen de periode van 1913 (het begin van Walschaps hechte vriendschap met Jan Hammenecker) tot 1989 en sluiten qua opzet aan bij wat Hans Renders in *De zeven hoofdzonden van de biografie* (2008) een 'kritisch-interpretatieve' aanpak heeft genoemd:² Walschaps persoonlijke ontwikkeling, zijn oeuvre, engagement en levensstrijd worden gesitueerd binnen de ruimere historisch-maatschappelijke context. Op die manier komt *“in het verhaal van Walschap (...) onvermijdelijk ook de twintigste eeuw tot leven”*. (p. 10) Deze panoramische en historiserende aanpak werkt ontegenzeggelijk verhelderend en kan alleen maar worden toegejuicht, zelfs als dat hier en daar gepaard gaat met wat bruuske overgangen of het doorbreken van de chronologie. Borré werkt grondig en gedetailleerd, maar in zijn kleine mentaliteitsgeschiedenis van een seculariserend Vlaanderen verliest hij toch nog een aantal zaken uit het oog.

Een eerste probleem heeft alles te maken met de impact van de Vlaamse beweging op onze letteren tot na de Tweede Wereldoorlog. In het tweede hoofdstuk, dat de periode 1913-1921 behandelt, krijgt de lezer wel de noodzakelijke wapenfeiten mee uit de geschiedenis van de Vlaamse strijd, maar in het vervolg wordt voorbijgegaan aan de structurele dubbelzinnigheid van het toenmalige Vlaamse culturele systeem waarin Walschap als schrijver en criticus opereerde en dat in tegenstelling tot het Nederlandse literaire bedrijf nog niet helemaal geprofessionaliseerd en verzelfstandigd was. *“Onderschatte men de letterkunde toch niet als factor tot volksopvoeding”*, schreef hij in 1922 in Het Vlaamsche Land. Want letterkunde beneden de Moerdijk was, ook voor een romanvernieuwer als Walschap, nog in zekere mate onderhevig aan buitenliteraire factoren en Vlaamse politieke en maatschappelijke belangen. Zelf wilde hij met romans als *Adelaïde* (1929), *Eric* (1931), *Trouwen* (1933) en *Carla* (1933) – met inachtneming van de steeds dominanter wordende eisen van literaire kwaliteit – de zelfgenoegzame, 'blijde bladzijden' van de katholieke vertelling openbreken en zich richten tot het volk in de taal van dat volk. *So far, so good*: deze Walschap, pragmatisch in zijn streven om via de literatuur geen onwrikbare kerkelijke moaaltjes maar juist iets universeel menselijks te reveleren en zo als 'vuilschrijver' al

2. Zie H. Renders, *De zeven hoofdzonden van de biografie*, Amsterdam, 2008.

spoedig het slachtoffer werd van katholieke wrevel en systematisch protest, maakt in Borrés biografie glansrijk de dienst uit. De Vlaamsgezinde Walschap, op wiens teksten een aloude, door natievorming gepreoccupeerde Vlaamse literaire traditie doorwerkte, blijft daarentegen wat onderbelicht.

Dit schoentje knijpt het hardst in Borrés duiding van Walschaps teksten. Toegegeven, een biografie omvat in de regel geen breedvoerige tekstanalyse, maar zeker wat betreft de interbellumromans legt de biograaf de klemtoon nogal eenzijdig op de verhaalelementen die het grote levensbeschouwelijke conflict en de controversiële, antiklerikale visie van hun auteur illustreren. In zijn voornamelijk psychobiografische en bijgevolg soms reductionistische benadering krijgt de lezer maar weinig mee van Walschaps (verlichte) opvattingen over Vlaamse volksaard, gemeenschapszin en zijn geloof in autonome Vlaamse volkskracht. Nochtans gaan teksten als *Een mensch van goeden wil* (1936) of het aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog verschenen *Houtekiet* (1939) een dialoog aan met een aantal specifieke ontwikkelingen binnen de Vlaamse beweging.

In die eerstgenoemde roman weerklinkt bijvoorbeeld het discours van een nieuw soort Vlaamse beweging die, naast en na het romantische taal- en cultuurflamingantisme van Conscience, tijdens het interbellum geleidelijk vorm kreeg. Deze nieuwe Vlaamse beweging was niet langer uitsluitend gefixeerd op het grootse verleden van de (ingebeelde) natie, maar richtte zich op de economische opbouw van een zelfbewust en modern Vlaanderen.³ In *Een mensch van goeden wil* keert met datzelfde doel voor ogen Walschaps boerenzoon Thijs Glorieus, nadat hij fortuin heeft gemaakt in de francofone hoofdstad Brussel, terug naar zijn geboortedorp om daar Vlaanderens stoffelijke belangen te dienen, welvaart te brengen en zijn gemeenschap te beschaven: “*het Vlaamse volk is in wording!*”. Ook het vitalistische *Houtekiet* (1939), doorgaans toch gezien als Walschaps hoofdwerk en bij nadere beschouwing een verholen kritiek op een doorgedreven modernisering en een kleinburgerlijk economisch denken dat ware verheffing in de weg staat, wordt bij Borré verengd tot een manifest over natuurlijkheid en samenhang in een periode dat de auteur zich eenzaam en intellectueel geïsoleerd voelde (p. 320).⁴

Dat is jammer, want niet alleen kunnen heel wat elementen uit deze en andere teksten, maar ook veel van Walschaps uitspraken *tout court* – van zijn kosmopolitisch streven tot zijn soms welhaast ridicule vooruitgangsgeloof – juist vanuit deze specifiek ‘Vlaamse’ optiek worden verklaard. Ook in de gepresenteerde receptiegeschiedenis, die in de biografie telkens op de weergave van de romaninhoud

3. Over de economische ambities van de Vlaamse beweging, zie voorts: O. Boehme, *Greep naar de markt. De sociaal-economische agenda van de Vlaamse Beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum*, Tielt, 2008.
4. Zie ook: K. Humbeek, *Manhaftigheid, arbeid en gemeenschap in de romans Houtekiet en De soldaat Johan*, in: *Filip De Pillecyn Studies V*, Hamme, 2009, pp. 27-47.

volgt, is de nadruk op Walschaps gevecht tegen de benepenheid van Vlaanderens katholieke moraalridders – veelal geleverd in kritisch evaluerende organen als *Boekengids* en *Lectuur-Repertorium* – sterk voelbaar. De door de eigentijdse kritiek geformuleerde esthetische en artistieke bezwaren, waarvan er aan het begin van deze recensie al een werd aangehaald, komen daardoor eveneens onvoldoende uit de verf. De hierboven geciteerde en bekend geworden recensie van Maurice Gilliams laat Borré zelfs geheel onvermeld. Ook over de (literaire) animositeit tussen Gilliams en Walschap, waarover intussen toch al wel wat inkt is gevloeid, rept hij met geen woord.

Zo vallen er nog wel enkele omissies te signaleren. Het wekt bijvoorbeeld op zijn minst verwondering dat noch in de tekst, noch in het notenapparaat of het literatuuroverzicht iets terug te vinden valt over Walschaps bijdrage aan *Das zwiefache Leben. Flämische Novellen der Gegenwart* (1943). Deze verhalenbundel, samengesteld door de collaboratiegezinde Filip De Pillecyn, toen directeur-generaal van het ministerie van Middelbaar Onderwijs, bevatte naast Walschaps 'Das Herrchen' – een extract uit *Celibaat* (1934) – nog bijdragen van onder anderen Marcel Matthijs – oorlogsburgemeester van Oedelem – en Ernest Van der Hallen. Bovendien werd deze prozabloemlezing uitgegeven bij Eugen Diederichs Verlag, die ook een aantal Duitse vertalingen van Walschap in portefeuille had. Het ontbreken van een primaire tekst is behoorlijk problematisch voor een biografie die "allesomvattend" heet en zich tot doel stelt "de feiten in hun tijd en hun maatschappelijk context op een rijtje [te] zetten en het aan de lezer [wil overlaten] er al dan niet conclusies uit te trekken". (p. 10) Zeker wanneer het gaat om een in volle bezetting verschenen tekst bij een uitgeverij die Walschap in 1937 "nogal nazi" had genoemd, maar wier "schitterende voorstellen" op vlak van honoraria de auteur naar eigen zeggen moeilijk kon weigeren. (p. 294) Dit laatste vermeldt Borré wel en hij haast zich vervolgens om aan de hand van een niet gedateerde getuigenis duidelijk te maken dat Diederichs, hoewel omstreden, allerminst nazistisch was, maar afbreuk aan Walschaps teugelloze opportunisme en bijwijken geveinsde naïviteit doet het niet.

Dat Walschap zich in de bundel *Dichter schreiben über sich selbst* (1940) – eveneens een uitgave van Diederichs – "als enige Vlaming" omringd wist door "sympathisanten van het nationaalsocialisme" (p. 345), het vertrouwen van de DeVlag genoot, in de winter van 1941 in Berlijn een voordracht hield en tijdens de bezetting benoemd werd tot inspecteur van openbare bibliotheken, lijkt uiteindelijk te worden afgedaan als weinig problematische 'achteloosheid' en een ongelukkig gebrek aan 'kritische reserve'. In de inleiding van het boek wordt terecht gesteld dat de biograaf zich niet mag laten verleiden tot speculatie en voortvarendheid, maar Borré draagt bij nader inzien wel een bijzonder brave en vergoelijkende broek. Ook omtrent de spoorloos verdwenen tekst van Walschaps toespraak bij de ontvangst van de blinde Duitse dichter Adolf von Hatzfeld in het najaar van

Prentbriefkaart. Gerard Walschap, s.d. [ADVN, VPRY 516]

1940 en de zoekgeraakte correspondentie met de Gestapo laat de biografie de lezer slechts met vragen achter.

Wanneer Borré aan zijn lezer dan wel een interpretatie of conclusie wil ontlokken, dan gebeurt dit nogal schools via flauwe suggestieve vragen, waarop het antwoord – als het later al niet wordt vermeld – duidelijk is. Over *Carla*, het sluitstuk van de Roothooftrilogie, vraagt de biografie bijvoorbeeld of Walschap “*zijn eigen gesteldheid [projecteerde] in het toch onsympathieke personage van Leo?*”. Op de volgende bladzijde lezen we gewoon dat Walschap met deze roman “*een soort zelfportret in schrijfmachineletters*” schetste en dat hij “*in Leo de scherpe goedstegenstellingen en stormen die in mij woedden*” herkent (pp. 220-221). “*Of is het zelfmoord?*” (p. 288), vraagt Borré wanneer Walschaps geloofsafvallige protagoniste aan het einde van *Sybille* (1938) verdrikt in een vijver... om een paar regels verder te stellen dat “*Sybille zich zelfmoordt*” (ib.).

Een laatste euvel betreft het kritisch apparaat. Waar een compleet overzicht van toch minstens de primaire literatuur en de verschillende vertalingen zeer wenselijk was geweest, moet de lezer het stellen met een selectieve literatuurlijst. Voor een gedetailleerde primaire en een uitgebreide secundaire literatuuropgave wordt hij doorverwezen naar respectievelijk de Walschapbibliografie van Van Assche en Roemans uit 1974 en het notenapparaat. Nog vervelender is dat bij het opstellen van het personenregister duidelijk iets is misgelopen: sommige namen zijn spoorloos op de bladzijden waar ze volgens de index gevonden kunnen worden, achter andere persoonsnamen in het register ontbreekt dan weer een aantal paginanummers, terwijl bij nog andere eigennamen de nummervolgorde door elkaar is gegooid. Zulke redactionele slordigheden maken deze biografie als naslagwerk moeilijk bruikbaar en ontsieren de sobere maar smaakvolle vormgeving van Gert Dooreman.

Afgezien van de hierboven geformuleerde bedenkingen vormt *Gerard Walschap. Een biografie* een lijvige, rijkelijk gestoffeerde en onmisbare bron voor verdere Walschapstudie. Uit de uitvoerige citaten uit dagboeken, brieven, literatuurkritische bijdragen en polemische journalistieke stukjes komen Walschaps complexe karakter, zijn emanciperende rol in de Vlaamse ontvoogding en de veelzijdigheid van zijn schrijverschap mooi tot uiting. “*En dan is er nog zoveel dat ge aan niemand kunt vertellen*”, las het rouwkaartje van de gemankeerde missionaris uit Londerzeel. Geen enkele biografie is ooit definitief: ook van dit monument van de Vlaamse canon valt dus nog wel wat stof weg te blazen.

Filip De Ceuster (°1987) studeerde moderne literatuur aan de Universiteit Antwerpen. Als doctoraal onderzoeker is hij verbonden aan het Instituut voor de Studie van de Letterkunde in de Nederlanden (UA), waar hij schrijft aan een proefschrift over het tussenoerlogs proza van Maurice Gilliams.

FILIP DE CEUSTER

“En dan is er nog zoveel dat ge aan niemand kunt vertellen”

Vlaamse en Nederlandse letterenminnaars hebben er lang op moeten wachten, maar in de zomer van 2013 kreeg Gerard Walschap (1898-1989) dan eindelijk *Een biografie*. In dit vuistdikke auteursportret schetst Jos Borré de lange literaire carrière van een van Vlaanderens grootsten. Het verhaal van Walschaps onvermoeibare streven om zijn volk, via de literatuur, te ontvoogden, wordt nauwkeurig en gedetailleerd verteld binnen een breder politiek en maatschappelijk kader. Toch valt ook in Borrés ‘geval’ Walschap, los van alle merites en kwaliteiten, nog een aantal onvolkomenheden aan te wijzen.

FILIP DE CEUSTER

“And then there is so much you cannot tell anyone”

Flemish and Dutch lovers of literature have had to wait for a long time, but in the summer of 2013 *A biography of Gerald Walschap (1898-1989)* finally appeared. Jos Borré describes the long literary career of one of Flanders’ greatest in this voluminous portrait of the author. The story of Walschap’s tireless efforts to emancipate his nation by means of literature is told precisely and in detail and set within a larger political and societal context. However, in spite of all its merits and qualities, a few flaws in this biography should be pointed out.